

O'ZBEK XALQINING 2-JAXON URISHIGA QO'SHGAN HISSASI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10211039>

Umarov Ismoiljon Olimjonovich

Farg'ona Davlat Universiteti harbiy ta'lim fakulteti o'qituvchisi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada O'zbek xalqining ikkinchi jahon urushida sobiq SSSR davlatining zafar quchishiga qo'shgan munosib hissasi haqidagi izlanishlar bayon etilgan. Insoniyat tarixida ikkinchi jahon urushi eng katta fojialardan biri sifatida o'rin egallagan.*

Kalit so'zlar: *Urush, harbiy, front, Gitler, Stalin, bolshevistik, ikkinchi jahon urushi, ulug' vatan urushi, qizil armiya, jahonda, sabablari, siyosiy, birinchidan, ikkinchidan.*

Insoniyat tarixida ikkinchi jahon urushi eng katta fojialardan biri sifatida o'rin egallagan. Bu urushga jahonning 72 mamlakati qo'shilib, ulardagi armiyalar safiga 110 mln kishi safarbar qilingan edi. Urush davomida qariyb 55 mln kishi o'ldirilib, minglab shahar va qishloqlar, zavod va fabrikalar, madaniyat obidalari, kommunikatsiya va irrigatsiya inshootlari vayronaga aylantirilgan edi. Ko'rilgan zarar va sarflangan mablag'larning umumiy miqdori 4 trln dollarni tashkil qildi. Shu o'rinda savol tug'iladi:

Ikkinchi jahon urushi boshlanishining sabablari nimada?

Uning oldini olish mumkin edimi, yoki u muqarrar ravishda boshlanishi kerak edimi? XX asrning 30 yillarida jahonda vujudga kelgan ijtimoiy siyosiy va iqtisodiy vaziyatni tahlil qilish asosida bu savolga javob berish mumkin.

Birinchidan, ikkinchi jahon urushining ildizlari 20-30 yillarda butun dunyoni qamrab olgan siyosiy-ijtimoiy va iqtisodiy tanglikka borib taqaladi. Tanglik natijasida jahonning yetakchi mamlakatlari o'rtasida ziddiyatlar g'oyat kuchayib ketadi va oxir oqibatda ikkinchi jahon urushining boshlanishiga olib keladi.

Ikkinchidan, urush olovi ko'p jihatdan fashistlar Germaniyasi va militaristik Yaponiyaning jahonga hukmron bo'lish maqsadida amalga oshirgan harakatlari natijasida tobora kuchayib borgan edi.

Uchinchidan, shuni ham unutmaslik kerakki g'arb mamlakatlarining siyosiy yetakchilari 20-30- yillarda insoniyatga xavf solayotgan eng yovuz kuch bu "bolshevizm balosi" deb hisoblab, unga qarshi kurashda ayrim xollarda tarixiy jihatdan oqlanmagan ishlarni amalga oshirdilar. Jumladan, Germaniyadagi va bu mamlakatni harbiy-iqtisodiy qudratini oshirish uchun mablag' ajratish siyosatini yurgizdilar. Germaniyada hukmronlikni o'rnatgan Gitler boshchiligidagi fashistlarning hududiy da'volariga nisbatan kelishtirish siyosatini yurgizdilar. Buning oqibatida Avstriya va Chexiyaning Sudet viloyati Germaniya tarkibiga qo'shib olindi. Bundan ruhlangan Gitler va uning hamtovoqlari butun jahonga hukmron bo'lish uchun o'z harakatlarini avj oldirdilar.

To'rtinchidan, ikkinchi jahon urushining boshlanish sabablari haqida gapirganda shuni unutmaslik kerakki, bu urush ko'p jihatdan sovet davlatining "butun dunyoda sotsialistik inqilob"ni amalga oshirishga qaratilgan tashqi siyosatining oqibati bo'ldi. Sovet hokimiyati o'rnatilgan dastlabki damlardan oq bolshevistik rahbariyat butun planeta miqyosida kommunistik tuzum hukmronligini o'rnatishga qaratilgan harakatlarini boshlab yubordi. Ana shu harakat yo'nalishlaridan biri turli mamlakatlar o'rtasidagi ziddiyatlardan ustalik bilan foydalanish va ularni bir-biriga gij-gijlashdan iborat edi. Sobiq SSSRning Angliya va Fransiyadan uzoqlashib Germaniya bilan yaqinlashishi ana shu siyosatning natijasi bo'ldi. Stalin o'shanda imperialistlarning yagona frontini buzib yuborishga muvaffaq bo'ldim deb ishongan edi. Lekin voqealarning keyingi rivoji shuni ko'rsatdiki sobiq SSSR bilan Germaniya o'rtasida 1939 yil 23 avgustda 10 yil muddatga tuzilgan hujum qilmaslik haqidagi hujjat Gitlerga ikki frontda urushmaslik va butun kuchini G'arb mamlakatlariga qarshi qaratish imkoniyatini bergan ekan. "Avgust bitimi" jahon urushi boshlanishini tezlashtirdi. Bitim tuzilgandan keyin oradan ketgan 8 kun o'tgach, 1939 yil 1 sentyabrda Germaniya Polshaga qarshi xujum boshladi. Voqealarning bunchalik jadallashishi Angliya va Fransiya uchun kutilmagan holat edi. Shuning uchun ular 3 sentyabrda Germaniyaga qarshi urush e'lon qilgan bo'lsalarda qahramonona jang qilgan polyak armiyasiga real harbiy yordam ko'rsata olmadilar. "Avgust bitimi"ning mahfiy moddalariga ko'ra sobiq SSSR Germaniya bilan bir vaqtning o'zida Polshaga hujum qilishi kerak edi. Lekin, Stalin bu masalada Gitlerni chuv tushirdi. Urushga tayyor emasligini bahona qilib Germaniyadan mag'lubiyatga uchragan Polshaning sharqiy hududlariga 17 sentyabrda qizil qo'shinlarning "agressor" sifatida emas xaloskor sifatida kirishiga erisha oldi. Bundan tashqari Stalinning bu o'yini natijasida sobiq SSSR betaraflikka erishdi va jahon jamoatchiligi ko'zi o'ngida Germaniya jahon urushining asosiy aybdori sifatida gavdalandi.

1939-1940 yillar davomida asosiy urush harakatlari Yevropada davom etdi. Shu davr mobaynida Germaniya Polsha, Norvegiya, Fransiya, Belgiya, Gollandiya, Daniya, Lyuksemburni egalladi. Sovetlar davlati esa shu davrda o'z hududini Leningrad va Murmansk oralig'idagi yerlarni Finlyandiya, Bessarabiya va Shimoliy Bukovinani Ruminiya, G'arbiy Ukraina va G'arbiy Belorussiyani Polshadan tortib olish hisobiga kengaytirdi. Bundan tashqari Boltiqbo'yi respublikalari 1940 yil yoziga kelib qizil armiya tomonidan okkupasiya qilindi.

Sobiq SSSR bilan Germaniya o'rtasidagi hujum qilmaslik haqidagi bitim o'n yil muddatga tuzilgan edi. Lekin Stalin ham, Gitler ham bitimga ko'rsatilgan muddat davomida rioya qilish niyatida emas edilar. Ularning har biri o'zi uchun qulay vaqtda bitimdan chiqmoqchi edi. Ikkinchi jahon urushining dastlabki davrida vaziyatning Germaniya uchun qulayligi, fashistlar armiyasining tayyorgarlik darajasi qizil armiyadan yuqoriligi, Germaniya harbiy-iqtisodiy salohiyat jihatdan Yevropa mamlakatlari hisobiga sobiq SSSRdan o'zib ketganligi sababli Gitler Stalindan oldinroq bitimni bekor qilish choralari ko'rdi va 1941 yil 22 iyunda SSSR ga qarshi urush harakatlarini boshladi. Sobiq SSSRning Boltiq dengizidan Qora dengizgacha bo'lgan chegaralariga fashistlarning 191 diviziyasi hujum qildi. Urushning

dastlabki kunlaridayoq gitlerchilar Latviyani, Litvani, Belorusiyaning bir qismini bosib oldilar. Urushning yettinchi kuni Minsk ishg'ol qilindi. Voqealarning bunday rivoji Stalinni sarosimaga solib qo'ydi. Artilleriya Bosh marshali Voronovning xotiralariga ko'ra Stalin chuqur ruhiy tanglikni boshidan kechirib bir necha kun davomida o'z qarorgohida hech kimni qabul qilmasdan yakka o'zi istiqomat qilgan ekan.

O'zbek xalqi fashizmning insoniyatga katta xavf solayotganini, unga qarshi kurashish adolatli ekanligini tushunib yetdi va dushmanga qarshi kurashishga otlandi. Shu jihatdan marhum brinchi prezidentimiz I.A.Karimovning «Urush davri voqealarini, jangchilarimizning jasoratlarini tahlil etishda va ta'riflashda» ham mafkurabozlikni kamroq aytishga doir chaqirig'i nihoyatda dolzarb bo'lib jaranglaydi. Prezident haqli ravishda bunday deb ta'kidlagan edi: "Ikkinchi jahon urushiga qanday qaralmasin, bu urush qaysi g'oya ostida va kimning qo'li bilan olib borilgan bo'lmasin, o'z Vatani, el-yurtining yorug' kelajagi, beg'ubor osmoni uchun jang maydonlarida halok bo'lganlarni, o'z umrlarini bevaqt xazon qilgan insonlarni doimo yodda saqlaymiz. Bu achchiq, lekin oliy haqiqatni unutishga hech kimning haqqi yo'q va bunga yo'l ham bermaymiz".

Urushning dastlabki kunlaridanoq partiya va davlat tashkilotlarining tashabbusi bilan O'zbekistonning barcha hududlarida mitinglar va yig'ilishlar o'tkazildi. So'zga chiqqanlar urushning hammamiz uchun adolatli urush ekanligini ta'kidlab, Vatanni himoya qilishga va g'alaba yo'lida front orqasida fidokorona mehnat qilishga tayyor ekanliklarini izhor qildilar. Respublikada ko'ngillilar harakati ommaviy tus ola boshladi. Chunonchi, 1941 yilning 22 iyunidan 8 iyuliga qadar Samarqand viloyat harbiy komissarliklariga ko'ngillilardan 1316 ta ariza tushdi. Urushning dastlabki kunlarida respublika bo'yicha hammasi bo'lib 14 mingdan ortiq ariza tushgan edi.

Iqtisodiyotni harbiy izga solish harbiy-kommunistik usullar bilan amalga oshirildi. Bu ishga rahbarlikni 1941 yil 30 iyunda tuzilgan Stalin boshchiligidagi Davlat Mudofaa Komiteti amalga oshirdi. Davlat Mudofaa Komiteti qarorlari urush davrida qonun kuchiga ega edi. Front orqasida ishni tashkil qilishdagi eng katta muammolardan biri ishchi kuchining yetishmasligida edi. Shuning uchun katta yoshdagilar uchun ish kuni 11 soatgacha uzaytirildi, ta'tilga chiqarish bekor qilindi. Idora xizmatchilari, uy bekalari, o'qituvchilar, ishlab chiqarishga jalb qilindi. Harbiy korxonalarining barcha xodimlari safarbar deb e'lon qilindi va shu korxonalariga biriktirib qo'yildi. Mehnat intizomini buzganlar uchun keskin jazo choralari belgilandi. O'zbekiston mehnatkashlari, avvalo xotin qizlar mamlakat boshiga tushgan kulfat fojiani o'z kulfatlari va fojialari deb bildilar. 1941 yil iyul oyining o'zida Ursatevsk stansiyasida 300 dan ortiq, Samarqandda 200 dan ko'proq, "Tashselmash zavodi" da 220, Andijon parovoz deposida 120 dan ortiq xotin qizlar frontga ketgan o'z otalari, akalari va yerlarining o'rniga ishga kirib mardonavor mehnat qildilar. Kadrlar muammosi bundan tashqari fabrika-zavod ta'limi maktablarida, hunar-bilim yurtlarida, qisqa muddatli turli kurslarda oliy va o'rta maxsus o'quv yurtlarida ham hal qilindi.

Respublikamizdagi barcha sanoat korxonalari urush boshlanganidanoq qayta qurilib, madofaa uchun zarur mahsulotlar ishlab chiqarishga o'tkazildi. Qurol yarog'lar va o'q

dorilar ishlab chiqarish rejaları, O'zbekistonning xom ashyo va moddiy resurslarini front ehtiyojlariga va avvalo respublikada og'ir sanoat vujudga keltirishga safarbar qilish choralari ko'rildi. Respublika rahbariyati korxonalarining samaradorligini oshirish maqsadida ularning huquqlarini kengaytirdilar, murakkab vazifalarni markaz bilan kelishmasdan tezkorlik bilan hal qilishdan qo'rqmadilar. Urushning birinchi kunlaridanoq O'zbekiston aholisi moddiy resurslarini safarbar qilish, jangovar holatga keltirish tadbirlari ko'rildi. Front uchun zahira va komandirlar tayyorlandi. Bu ishni amalga oshirishda urushning boshida O'zbekistonga ko'chirib keltirilgan harbiy akademiyalar va bilim yurtlari alohida o'rin egalladilar. O'rta Osiyo Harbiy okrugi bo'yicha urush boshlangandan keyin 1,5 yil ichida 109 ta harbiy qo'shilma tuzildi. Ular orasida O'zbekistonda tuzilgan milliy harbiy qo'shilmalar ham bor edi. 1941 yil noyabridan 1942 yil martigacha O'zbekistonda 9 ta alohida o'qchi brigada va 5 ta (otliq) diviziya tuzildi.

Bundan tashqari O'zbekistonda madofaa jamg'armalari uchun mablag' to'plash tashkil qilindi. Urushning dastlabki kunlaridayoq bu jamg'armalarga respublika aholisining 30 mln so'm mablag'i tushdi.

Shunday qilib, urushning dastlabki davridayoq O'zbekistonda xalq xo'jaligi harbiy izga o'tkazildi, milliondan ortiq kishi harbiy xizmatga chaqirildi. Butun xalq, barcha moddiy va ma'naviy boyliklar fashizmga qarshi kurashga safarbar qilindi.

XULOSA

Tarixda birinchi jaxon urushidan kegin bo'lib o'tgan yanada katta talofatlar olib kelgan ikkinchi jaxon urushi asosan o'sha davrlarda imperialistik davlatlar tomonidan bo'lingan dunyoni yana qaytadan bo'lib olishdan va unga xukumronlik qilishdan iborat bo'lgan. Bunda ular yovuz niyatlarini amalga oshirish maqsadida urushga intiluvchi kuchlarni qo'llab quvvatladilar. Asosiy sabablandan insoniyatni o'zi tomonidan to'g'ri deb topgan tizimni butun dunyoga tarqatishi va o'zi yaratgan tizim eng to'g'ri deb bilishi va tizimlar o'rtasidagi qarama-qarshiliklar oqibati bo'ldi.

Ikkinchi jaxon urushiga befarq bo'lmagan O'zbek xalqi yana bir bor o'zining insonparvarligini va vatanini ozodligi ta'minlash uchun kurashga tayyor ekanligini ko'rsatib qo'ydi. O'zlari qiyin axvolda yashashlariga qaramasdan topganlarini frontga yubordilar va barcha xalq kecha kunduz tinim bilmasdan front uchun mexnat qildilar. O'zbekistonga olib kelingan bolalarni bag'rilariga olib insonparvarliklarini ko'rsatishdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Harbiy tarix/S.Mamajonov/Farg'ona/Classic nashriyoti
2. https://uz.wikipedia.org/wiki/Ikkinchi_Jahon_urushi
3. JAHON TARIXI/M. LAFASOV, U. JO'RAYEV/Toshkent
4. Markaziy osiyo xalqlari tarixi va xotirasida ikkinchi jaxon urushi kitobi.
 1. Boymurdov. A. X. (2021 y.).
 2. G.). TALIM JARAYONIDA AXBOROT
 3. TEXNOLOGIYALARI VA INTERFOAL METODLAR
 4. INTEGRATSIYASI. Pedagogika sohasidagi akademik tadqiqotlar

5. Fanlar, 2(3).
6. AZIMQULOV.C. (2021). TALIM JARAYONINI INNOVATSION
7. PEDAGOG TEHNOLOGIYA ASOSIDA TOSHKIL QILISHDA
8. QO'LLANILADIGAN O'QITISH USUL VA TEHNOLOGIYALARI.
9. O'zMU xabarлари, 54-56.
10. Scientific Library of Uzbekistan www.ares.uz
11. Umarov, I. O., & Abduraximov, I. (2022). ZAXIRADAGI OFITSERLARNI TAYYORLASHDA, HARBIY TA'LIMNING MAQSADI, VAZIFALARI VA ISTIQBOLLARI. Journal of Integrated Education and Research, 1(7), 15-18.
12. Turdiboyev, S., & Abdurakhimov, I. (2021). COPYRIGHT IS THE FOUNDATION OF OUR DEVELOPMENT. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 9(12), 1159-1160.
13. Kamoliddinovich, N. M. (2022). The Role of Military Pedagogy and Psychology in the Armed Forces. Texas Journal of Multidisciplinary Studies, 7, 372-373.
14. Salijanovna, I. S., Sherbabayevna, H. Q., Rahmanova, M. Y., Nabibullayevich, X. F., & O'G'li, A. I. N. (2022). O'SIB KELAYOTGAN YOSH AVLODGA TA'LIMIY VA DIDAKTIK O'YINLAR ORQALI TA'LIM BERISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR. Science and innovation, 1(B3), 18-22.
15. Ogli, Y. A. B., Ogli, A. I. N., & Abdulaev, A. (2021). The Main Directions of Military Patriotic Education. Journal of Pedagogical Inventions and Practices, 1(1), 99-100.
16. Юнусов, М. М., Сабирова, Г. Х., & Абдурахимов, И. Н. У. (2022). ИНФЕКЦИОННЫЕ ЗАБОЛЕВАНИЯ И ИХ ПРОФИЛАКТИКА. Science and innovation, 1(D3), 87-88.
17. Olimjonovich, U. I., & Rahmatali o'g'li, E. S. (2023). TA'LIM SOHASIDAGI IMKONIYATLAR VA ZAMONAVIY TA'LIM TIZIMINING AFZALIKLARI.
18. Olimjonovich, U. I., Son, H. P. J., & Bahadirovich, Y. S. (2022). THE SECOND WORLD WAR TURNED INTO AN INDUSTRIAL BUILDING AREA. European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies, 2(10), 264-268.
19. Olimjonovich, U. I., Rahmatali o'g'li, E. S., Nurali o'g, J. R. S., & Ikromjon o'g'li, I. S. (2022). YOSHLARDA AXBOROT HAMDA MAFKURAVIY TAHDIDLARGA QARSHI IMMUNITETNI SHAKILLANTIRISH. Journal of new century innovations, 17(4), 111-115.
20. Olimjonovich, U. I., Rahmatali o'g'li, E. S., Nurali o'g, J. R. S., Ikromjon o'g'li, I. S., & Ahrorjon o'g'li, K. A. (2022). HARBIY BILIM YURTLARIDA HARBIY PSIXOLOGIYA FANINING O'RGATISH AFZALLIKLARI VA AHAMIYATI. Scientific Impulse, 1(4), 415-419.
21. Umarov, I., Ergashev, S., & Salimov, J. (2023). THE RELATIONSHIPS OF FORMING LIFE CONTENT AND CREATIVE THINKING OF MILITARY SERVANTS. International Bulletin of Applied Science and Technology, 3(1), 23-27.
22. Umarov, I., Ergashev, S., & Salimov, J. (2023). ROLE OF INTELLECTUAL SYSTEMS IN THE TRAINING OF RESERVE AND RESERVE OFFICERS IN THE MILITARY EDUCATION UNITS OF

HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS. International Bulletin of Applied Science and Technology, 3(1), 97-101.